

Din Sosyolojisi Araştırmaları
E-ISSN: 2791-8998
Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2021 (Ekim/October)

Nuri Pakdil ve Toplumsal Yabancılaşma
Nuri Pakdil and Social Alienation

Davut Topci

Sakarya Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Doktora Öğrencisi.
Ph. D. Student, Sakarya University Philosophy and Religious Sciences
Sakarya, Turkey
erhandavuttopci6565@gmail.com
orcid.org/0000-0003-0666-9277

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Arařtırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 18.08.2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 23.09.2021

Yayın Tarihi/Date Published: 20.10.2021

Atıf / Citation: Topci, Davut. “Nuri Pakdil ve Toplumsal Yabancılaşma”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 1/1 (Ekim/October 2021) 29-42.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

Yabancılaşma, felsefi kökene sahip sosyolojik bir kavramdır. Kavramı sosyoloji yazınına kazandıran Karl Marx'tır. Marx, Hegel'den almış olduğu bu kavramının çerçevesini sosyal alanla sınırlayıp kavramı sanayi devrimi sonrasındaki süreçte fabrikalarda çalışan işçinin durumunu belirtmek için kullanmıştır. Buna göre kapitalist sistemin bir çarkı olan fabrikalarda çalışan işçiler kendileri başta olmak üzere doğaya, emeklerine ve çevrelerine yabancılaşmaktaydılar. Bu noktada Marx, yabancılaşmayı işçilerin doğalarına uzaklaşmaları bağlamında kullanmıştır. Toplumsal yabancılaşma ise bir toplumun kendi değerlerinden, kendisini var eden temel dinamiklerden uzaklaşmasını ifade eder. Mezû kavram Türkiye'de Batılılaşma politikalarının toplum üzerindeki yıkıcı etkisi çerçevesinde kullanılmıştır. Buna göre Osmanlı'nın son dönemleriyle başlayan, Cumhuriyet döneminde radikal bir veçhe kazanan Batılılaşma hareketi, toplumu kendi değerlerinden soyutlayıp kendisine yabancılaşma sürecini başlatmıştır. Batılılaşma hareketini reddeden bir gelenekten gelen Nuri Pakdil, söylem ve eylemlerinde bu karşılıklı deklare etmiş ve "yerli düşünce" teklifi üzerinden öze dönüş imkânını ortaya koymuştur. Söz konusu çalışma, eserleri çerçevesinde Nuri Pakdil'in Batılılaşma ve yabancılaşma karşıtlığını yerli düşünce teklifi üzerinden ortaya koyma gayretidir. Bu gayrete bağlı olarak Pakdil'in eserleri Batılılaşma ve yabancılaşma kavramları merkezli olarak incelenmiştir. Bu çalışmayı, kendi geleneğinden hızlıca uzaklaşan toplumumuza "yerli düşünce" teklifinin sunulması noktasında önemli bulmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Batılılaşma, Osmanlı, Tanzimat Dönemi, Cumhuriyet Dönemi, Yabancılaşma, Nuri Pakdil.

Abstract

Alienation is a sociological concept with a philosophical origin. It was Karl Marx who introduced the concept to sociology literature. Marx limited the framework of this concept, which she took from Hegel, to the social field, and used the concept to indicate the situation of the worker working in the factories in the post-industrial revolution period. According to this, workers working in factories, which are a wheel of the capitalist system, were alienated from nature, their labor and their environment, especially themselves. At this point, Marx used alienation in the context of workers' alienation from their nature. Social alienation, on the other hand, refers to the alienation of a society from its own values and the basic dynamics that create it. The aforementioned concept has been used within the framework of the destructive effect of Westernization policies on society in Turkey. Accordingly, the Westernization movement, which began with the last periods of the Ottoman Empire and gained a radical face during the Republican period, isolated society from its own values and started the process of alienation from it. Nuri Pakdil, who comes from a tradition that rejects the westernization movement, declared this opposition in her discourse and actions and revealed the possibility of returning to the essence through the proposal of "native thought". At this point, the aforementioned study is an effort to reveal Nuri Pakdil's opposition to Westernization and alienation through her domestic thought proposal. Depending on this effort, Pakdil's works were examined in terms of Westernization and alienation. We find this study important in terms of presenting the "local thought" proposal to our society, which is rapidly moving away from its own tradition.

Keywords: Sociology, Westernization, Ottoman, Reorganization Era, Republican Era, Alienation, Nuri Pakdil.

Giriş

Yabancılaşma, felsefi arka plana sahip sosyolojik bir kavramdır. Kavramın sosyoloji yazınına girmesi Karl Marx ile olmuştur. Kavrama felsefi saygınlık kazandıran Hegel, tereke olarak bu kavramı da Marx'a bırakmıştır. Hegel'in kavramı kendisinden önceki iktisatçılardan ve Rousseau'nun

Toplum Sözleşmesi'nden aldığı bilinmektedir. Hegel'in, Frankfurt dönemine kadar "ölü nesnellik içerisinde insanın öznelliğine karşı çıkan şeyi" belirtmek adına kullandığı "olumluluk" kavramı, söz konusu dönem ile beraber kendisini "yabancılaşma" kavramına bırakmıştır¹.

Hegel'in diyalektik felsefesini ayakları üzerine oturtan Marx, felsefi yabancılaşma kavramının çerçevesini de toplumsal alanla sınırlamıştır. Sanayi Devrimi sonrasındaki süreçte oluşan toplumsal yapı, Marx'ın yabancılaşma kavramının sosyal altyapısını oluşturur. Başka bir ifadeyle söz konusu devrim sonucunda sanayi merkezli hayat içerisinde oluşan iş bölümü, yabancılaşma kavramının sosyolojik kaynağıdır².

Yabancılaşma kavramı "insanların kendi özlerinden uzaklaşmalarına" gönderme yapmaktadır³. Toplumsal yabancılaşma ise toplumun kendi özünden uzaklaşmasını ifade etmektedir. Marx'a göre yabancılaşma, bir sürecin doğal ve yıkıcı bir sonucudur. Bu süreç Sanayi Devrimi ve sonrası ile kapitalist sistemin sürecidir. O, emek ve insan doğası arasında doğal bir ilişkinin olduğuna inandı. Fakat o, bu ilişkinin kapitalizm tarafından engellendiğini düşündü. Saptırılan bu ilişkiyi de *yabancılaşma* olarak adlandırdı. Kapitalizmde emek kendi içinde bir amaç olmayıp amaca hizmet eden bir araçtır. Emegimiz kendimizin olmadığı için bizi artık dönüştürmez. Böyle bir durumda emeğimize yabancılaşırız ve bundan dolayı da insani doğamıza yabancılaşırız⁴. Ona göre yabancılaşma, "insanın yaratıcı potansiyel gücünün bir reddi, failin insani özünden boşaltılması ve gerçekte insani bir topluluğun kurulmasının önünde bir engel" olup bu kavram ve temelinde bu kavramın bulunduğu toplumsal yapıdan kurtulmak gerektiğini savunmuştur⁵.

19. yüzyıl Sanayi toplumu içerisinde oluşan iş bölümü, fabrikalarda çalışan işçileri, başta kendileri olmak üzere dört açıdan yabancılaştırmaktaydı. Marx'a göre işçi, doğaya, kendi özüne, emeğine ve çevresine yabancılaşmaktaydı⁶. Yabancılaşma ile insanlar ve ürettikleri arasında doğal bağlantı çökmekteydi⁷. Şüphesiz işçilerin bu toplumsal yapıdan kurtulmaları mümkündür. Marx'a göre zorunlu olarak toplumun evrilmesi gereken sosyalizm aşamasına geçilmesi, söz konusu toplumsal yapıdan kurtulmanın reçetesi idi. Çünkü sosyalist toplumda insanlar artık yabancılaşmayacaktı.

Kavramın Türkiye yazınına girmesi ve farklı disiplinler içerisinde tartışma konusu olması Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonrasındaki süreçle olduğu söylenebilir. Zira Tanzimat hareketi ile

¹ Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, çev. Kenan Somer (Ankara: Sol Yayınları, 1976), 62.

² Marx, *1844 Elyazmaları*, 140.

³ E. C. Cuff vd., *Sosyolojide Perspektifler*, çev. Ümit Tatlıcan (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 24.

⁴ George Ritzer, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: De Ki Yayınları, 2013), 164.

⁵ Alan Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, çev. Osman Akınhay (İstanbul: Agorakitaplığı, 2014), 71.

⁶ Swingewood, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, 69.

⁷ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: De Ki Yayınları, 2012), 29.

Osmanlı Devleti yönünü Batıya çevirmiş, Batı gibi bir devlet olma gayreti göstermiştir. Bu gayret, birçok konuda Osmanlı toplum yapısından taviz vermek anlamına gelmekteydi. Bu tavizlerin toplumu İslam-Osmanlı geleneğinin temel dinamiklerinden uzaklaştıracağı kaygısı söz konusu yön çevirmeye karşı birçok cenahtan tepki toplamaya neden olmuştur.

1. Bir Medeniyet Savunucusu Olarak Nuri Pakdil

Nuri Pakdil, 1934 yılında Maraş'ta dünyaya geldi. Babası Hacı Mehmet Emin Pakdil'in oğlu Mehmet Emin Ziyai'dir. Annesi ise Şeyh Muhiddin Efendi kızı Hatice Vecihe Hanımdır. Pakdil'in ailesi Dayızadeler diye anılsa da Ziyaioğulları olarak bilinir Maraş'ta. Nuri Pakdil, babasını şu cümleyle ifade eder: "Hocaydı; Kur'an-ı Kerim'i, Türkçe mealini okur gibi anlardı, Hadis-i Şerifleri de; enli, uzun, kalın Arapça kitaplar vardı evimizde..."⁸. Pakdil'in çocukluk muhayyilesinde önemli bir yere sahip olan ilk cami deneyimi, babasının sayesinde olmuştur. "Elimden tutarak götürürdü babam kutsal gecelerde, bayram gecelerinde... içeri girer ve saflarda yerimizi alırdık; bir katılmaydı bu aileye; bir devinime..."⁹ Nuri Pakdil, cömertlik karakterini de babasından alacaktır. "Babamdan öğrendiğim en insani öğretiyi cömertlik olmuştur"¹⁰. Tefsirzadelerden olan ve Halep doğumlu olan annesi de köklü bir ilim geleneğine sahip bir aileye mensuptur. Pakdil'in İslam coğrafyasına yönelik erken bir bilince sahip olmasında, küçükken annesinin anlattığı Cezayir öykülerinin ciddi etkisi olacaktır. Annesinin anlattığı bu öyküler, Pakdil'in Ortadoğu coğrafyası ile ünsiyet kurmasının ilk adımını oluşturur. Ondaki Kudüs, Mekte, Cezayir, Medine ve İstanbul bağlılığının kaynağının bu etki olduğu söylenebilir.

Pakdil'in çocukluğu Türkiye'de ciddi değişim ve dönüşümlerin olduğu bir zamana denk gelmektedir. Pakdil, ilkokula gideceği zaman anlayacaktır bu atmosferi. İlkokula başlamadan önce anne ve babasından almış olduğu dini eğitim ve terbiyenin yanında, evlerine gelen Ahmet öğretmenden –Ahmet Kuşçu- de okuma yazma ve Kur'an eğitimi alacaktır¹¹. İlkokula başlamadan önce aldığı eğitim ile başladıktan sonraki eğitimin farklı olduğunu çok geçmeden anlayan Pakdil, iki zıt atmosfer arasında gelgitler yaşayacaktır. Bu durumdan duyduğu rahatsızlığı "bir yanım evdeydi, bir yanım okuldaydı"¹² diye ifade edecektir. Ev ve okul arasında sıkışmış bir çocuktur Pakdil. Zira ev öğretisinin dışarıda bir karşılığı yoktur. İkisi barışık değildir birbirleriyle.

⁸ Nuri Pakdil, *Sükut Suretinde* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019), 17.

⁹ Nuri Pakdil, *Bir Yazarın Notları 1* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015), 32.

¹⁰ Nuri Pakdil, *Otel Gören Defterler 6, Yazmak Bir Mucize* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019), 62.

¹¹ Nuri Pakdil, *Bir Yazarın Notları 3* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015), 57.

¹² Pakdil, *BYN* 3, 19.

Pakdil ortaokul döneminde de aynı tabloyla karşılaşacaktır. Yine ev ve okul öğretileri barışık değildir. Çatışma halindedirler. Lise dönemi ise ilk ve ortaokuldan farklı olacaktır. Pakdil'in hayatının kırılma noktasının bu dönem olduğu söylenebilir. Zira Pakdil, bir tercih yapmıştır. Dünya tasavvurunu ve yaşayışını anne ve babasının talim ve terbiyesi üzerine şekillendirmiştir. Başka bir ifadeyle ev ve okul çatışmasında ev öğretisini kabul etmiştir. Bununla beraber bu bilinç çerçevesinde ciddi okumalar da yapmaktadır. Pakdil'in bu okumalarında Bakkal Hamdi efendinin ciddi etkisi olacaktır. *"Hemen hemen evlerin bitip kırın başladığı yerde bir de bakkal vardı: aydın biriydi; çeşitli gazeteler, dergiler alır, kitaplar da okurdu. Bir din bilgininin oğluydu... Otururdum yanında; okurdum dergilerini, gazetelerini; kitaplarından ilgi duyduklarımı da alır, eve götürür, gece okur bitirir-çünkü sabahleyin bunları vermeme gerekirdi; gece uzaşın diye, nasıl yakarırdım Tanrı'ya, unuttur muyum hiç- hemen bir yenisini alırdım. Savaşımca içerikli epeyce Öğreti kitabı okumuştum bu saygıdeğer bakkaldan"*¹³.

Söz konusu okumalar Pakdil'in yazma arzusunun da kamçılığıdır. Sıkça notlar yazar bu süreçte. Defterler doldurur. *"Büyük bir defterim vardı. Gece demez, gündüz demez, işlenmeden doldururdum sayfalarını"*. Yoğun okuma ve yazma sürecinden sonra ise hızlı bir şekilde yazdıklarını yayımlama faaliyetine başlar. Yazdıkları, çeşitli dergilerde yayımlanır. Lise son sınıfta ise *Hamle* dergisini çıkarır. Mütevazı bir dergi olan *Hamle*, İstanbul ve Ankara'dan kimi yazarların da dikkatini çeker¹⁴.

Pakdil, Maraş'ta liseden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptırır. Pakdil, bu süreçte dünya görüşü netlik kazanmış bir delikanlıdır. Söz konusu zihinsel netlik ile başlar üniversiteye. Üniversite sürecinde okur fakat yazamaz. Yazım kısırlığı yaşar bir nevi. Bu durumu, *"Okuyordum ya, yazamıyordum: ya da çok az yazıyordum. Niçin böyle olurdu, diye sorardım kendi kendime"*¹⁵ şeklinde ifade edecektir. Bu durumla beraber bir iç çatışma da yaşar. Üniversite'ye *"düşünmek, bir ipi daba atlamak için"* gelen Pakdil, umduğunu bulamayacaktır. Çünkü inandıkları ile fakültede okutulanlar arasında yine bağ yoktur. Bu bağlantısızlığı fark edişi ilk değildir. Bu çelişkiyi şöyle ifade edecektir: *"Sürekli olarak ders kitaplarını okumam, bu kitapların çoğu yerlerini de adeta ezberlemem gerekiyordu. Peki, tüm bunların bizimle ilgisi neydi? Bizimle hiçbir bağı olmayan yabancı yasaları ezberliyorduk"*¹⁶.

Eğitim hayatı sonrasında Nuri Pakdil'de muhalif bir kimliğin oluştuğu söylenebilir. Pakdil artık bulunduğu yeri iyi bilen, dünya görüşünü, yaşantısını bu konum üzerine inşa eden, dünya görüşüne uymayan düşünce sistemlerini ise reddeden biridir. Bu açıdan Nuri Pakdil için *biz* ve *onlar*

¹³ Pakdil, *BYN 1*, 46.

¹⁴ Pakdil, *BYN 1*, 11.

¹⁵ Pakdil, *BYN 1*, 12.

¹⁶ Pakdil, *BYN 1*, 13.

ayrımı netlik kazanmıştır. Bu ret tavrını da edebiyat üzerinden yapacaktır. Edebiyat, Pakdil için reddettiği şeylere karşı bir mücadele aracı olacaktır. Bu noktada Edebiyat Dergisi eylemi, Nuri Pakdil'in hayatında başka bir kırılma noktasını oluşturur.

2. Nuri Pakdil'e Göre Edebiyat Eylemi ve Ret

Nuri Pakdil, üniversiteyi bitirdikten sonra da yazamaz. Bu süreçte “*tam donmamak*” için mektuplar yazar. Bu mektuplardan “*her yere serptiği tohumlar*” şeklinde bahsedecektir. Daha sonra Bitlis'e askere gidecektir. Askerde yazmanın ısınma devinimleri başlar. Askerliği bitirdikten sonra da “*kararlık bir deblize*” itelenir. Kafasında şu soru vardır? “*Ya bu deblizde ölürsem?*” Hemen şu cevabı da verir sorusuna: “*Direnirsem, ölmem.*”. Pakdil'in uzun bir aradan sonra yazmaya başlaması, Edebiyat Dergisinin yayıma başlamasıyla olacaktır. Bu durumu şöyle kayda geçirir: “*Edebiyat yayımlanınca ilk taş düştü: bir tür varoluş sevinci: insanın böylesi sevinçlere mutlak gereksinimi var*”¹⁷.

“*Oldum olası bir söz ilgilendirmiştir beni: Eylem*”¹⁸ cümlesi, Nuri Pakdil'in yaşamının mottosu olduğu söylenebilir. Bu noktada eylem, Pakdil için varoluşsal zorunluluktur. Bu zorunluluk Pakdil'in yaşamının her anına sinmiş durumdadır. Edebiyat dergisi de bu bilincin bir yansımasıdır. “*Edebiyatın işlevi, tüm sömürülere karşı durmaktır.*”¹⁹ ilkesiyle Edebiyat Dergisinin yayım süreci başlar. Kurucuları arasında Nuri Pakdil, Rasim Özdenören, Akif İnan ve Erdem Bayazıt vardır. Dergi, Şubat 1969-Aralık 1984 tarihleri arasında beş ayrı dönem içerisinde 157 sayı yayımlanmıştır. Derginin yazı kadrosu, birinci ve ikinci kuşak olarak ayrılmaktadır. Dergi kurucularının çoğu ikinci kuşak içerisinde yer almamışlardır. Bu durum derginin bir bölünme yaşadığını göstermektedir. Söz konusu bölünmeden sonra Cahit Zarifoğlu öncülüğünde Maveria dergisi çıkmaya başlamıştır. Edebiyat dergisinin ilk kuşak yazarlarından çoğu Maveria dergisinde yazmaya başlamıştır. Bu bölünmenin temel sebebinin Pakdil'in dergi yöneticiliği konusundaki baskın rolünün olduğu ifade edilmektedir²⁰. Edebiyat Dergisinin, İslamcı geleneğe sahip Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Diriliş dergilerinin bir halkası olduğu kabul edilmektedir²¹.

Pakdil'e göre “*20. yüzyıl, kalemin önüne, çözümlenmesi gereken sorunlar bırakmıştır*”. Pakdil'e göre bu sorunlar toplumun *yabancılaşmasından* kaynaklıdır. Buna göre “*ülkemiizde edebiyatla birlikte gelen, yerleşen yabancılaşma, yine ancak edebiyatla ülkemizden dışarı atılacaktır*”²². Bu açıdan kaleme “*yabancılaşmayla*

¹⁷ Pakdil, *BYN 1*, 13-14.

¹⁸ Nuri Pakdil, *Konuşmalar* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015), 57.

¹⁹ Pakdil, *BYN 1*, 9.

²⁰ Abdullah Harmancı, *Yazının Yükü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 35-51.

²¹ Abdullah Harmancı, *Yazının Yükü*, 42.

²² Nuri Pakdil, *Biat 1* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2014), 13.

savaşmak” yükü düşmektedir. Pakdil, bir ülkenin yazarla bozulduğu gibi yazarla da düzeleceğine inanmaktadır. Bunu bir amentü olarak kabul etmektedir. Pakdil, Edebiyat Dergisini yabancılaşmaya karşı şöyle konumlandırmaktadır: *“Kuşkusuz, karşıydı Edebiyat Dergisi. Hiçbirşeyleştirilmişliğin ideolojik kabrını, her sayısının her sayfasına, eriyik taş gibi akıtan”*²³. Edebiyat Dergisi yabancılaşmaya karşı bir uyarı mahiyetindedir. Pakdil söz konusu dergiyi *“kendine dön be”* çağrısı olarak nitelendirmektedir²⁴. Pakdil, *“Erkek dergi”*²⁵ olarak vasıfladığı Edebiyat dergisine, yabancılaşmak ile savaşma görevi yüklemiştir. Edebiyat Dergisinin basımevini *“karargâh”* olarak nitelendirmesi bu durumu yansıtmaktadır.

3. Toplumsal Özöldürüm: Nuri Pakdil’e Göre Yabancılaşma

Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan itibaren siyasi, askeri ve ekonomik gerilemeler yaşamış, bu gerilemelerin vermiş olduğu refleksiyle toplumsal alanda birçok değişim girişiminde bulunmuştur. Bu değişim girişimlerinin başlangıcının 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ve sonrasındaki süreç olduğu söylenebilir. Zira bu süreçle birlikte Osmanlı Devleti yönünü Batıya çevirmiş, Batılılaşma hareketini başlatmıştır. Çökmekte olan devleti kurtarma umuduyla başlayan Tanzimat hareketi, Osmanlı Devleti’ni ihya etmek adına Batı doğrultusunda bir devlet kurma ütopyasına sahipti. Ferman, birçok konuda Müslümanlara ve Gayrimüslimlere eşit haklar sağlamaktaydı. Bu durum, Müslümanların toplumda hâkim olma duygusunu alt üst etmekteydi. Toplumsal statünün Müslümanların aleyhine değişiklik göstermesi, beraberinde Tanzimat Fermanına yönelik muhalefeti de doğuracaktır²⁶. Berkes’e göre Tanzimat’a karşı ilk tepkiyi gösterenler, Batılılaşma hareketinin doğal sonuçları olacak reformların Müslüman halka yarar sağlamayacağı düşüncesine sahip olanlardı²⁷. Bu süreçte Batılılaşma hareketine karşı olanların başında Said Halim Paşa gösterilebilir. İslamcılık akımının önemli bir temsilcisi olan Said Halim Paşa’ya göre kendi değerlerimizi yok sayan bir Batılılaşma hareketi, toplum için iyi sonuçlar doğurmaz. Paşa’nın kavramsallaştırdığı *“kültür yabancılaşması”* yanlış Batılılaşma tercihinin, toplumu kendi kültür ve değerlerine yabancılaştırıp uzaklaştıracağına gönderme yapmaktadır. Zira Paşa, kendi değerlerimizi muhafaza edip Batıyı ilim, fikir ve teknik alanlarda örnek almanın daha doğru olacağı kanaatini taşımaktadır²⁸. Tanzimat Fermanı ile başlatılan Batılılaşma hareketi, Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiş, bu dönemle birlikte yapılan radikal

²³ Pakdil, *OGD 6*, 50.

²⁴ Nuri Pakdil, *Otel Gören Defterler 3, Büyük Sorgu* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019), 19.

²⁵ Pakdil, *OGD 6*, 51.

²⁶ Ejder Okumuş, *Türkiye’nin Laikleşme Sürecinde Tanzimat* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 229,248.

²⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, yayına hazırlayan Ahmet Kuyuş (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 271.

²⁸ M. Hanefi Bostan, *“Said Halim Paşa”*, derleyen M. Çağatay Özdemir, *Türkiye’de Sosyoloji (İsimler-Eserler)* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008), 1/83.

devrimlerle de ivme kazanmıştır. Cumhuriyet dönemi, Batılılaşma hususunda dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Pakdil bu dönüm noktasını şöyle ifade etmektedir: “...19. yüzyılın ikinci yarısından beri, biziz biz yapan tüm değerlerin üzerine kalın bir perde çekilmeye, Türk Ulusu kendi tarihinden tiksinti duyacak bir eğitim düzeyine itilmeye çalışılmıştır”²⁹. Söz konusu toptan ret, Cumhuriyet döneminin Batılılaşma politikasına yönelik tepkileri de doğuracaktır.

Pakdil bu tepkileri üç edebi akım üzerinden değerlendirmektedir. Bunlar; Mehmet Akif Ersoy ve Sebilürreşad geleneği (1908), Necip Fazıl Kısakürek ve Büyük Doğu geleneği (1943), Sezai Karakoç ve Diriliş geleneği (1960)’dir. Pakdil’e göre söz konusu edebi gelenekler, Batılılaşmanın doğurduğu yabancılaşmaya güçlü tepkilerdir. Pakdil yazılarında Mehmet Akif’ten pek söz etmemektedir. Düşünce dünyasının şekillenmesinde ve harekete geçirilmesinde Büyük Doğu’nun önemli bir yeri vardır. Pakdil bu halkayı şöyle ifade etmektedir: “Necip Fazıl Kısakürek yayımlamaya başladığı Büyük Doğu dergisiyle yerli düşüncüyü yabancılaştırmaktan kurtarmak istemiştir. Büyük Doğu edebiyatı bir mukavemet edebiyatı olduğu kadar, bir yerli düşüncüyü yeniden ülkeye yerleştirme edebiyatıdır” Ona göre Necip Fazıl Kısakürek, “yabancılaşmaya direnirken hem batıcılıkla hesaplaşmakta hem de kendi uygarlığımıza dönmemiz gerektiğini üst üste koyduğu eserleriyle savunmaktadır”³⁰. Pakdil, Büyük Doğu’dan sonraki halka olan Diriliş geleneğinden ise şöyle bahsetmektedir: “...bu dönemin en önemli olayı Sezai Karakoç’un, yerli düşünceye, yerli edebiyata getirdiği çok güçlü solunumdur. Onunla, yerli düşünce en savaşçı bir anlatımla şiirleşmiş, verimli bir düzeye varmıştır”³¹. Bahsedilen İslamcı Edebiyat geleneğinin bir halkası olarak Nuri Pakdil de Batılılaşmanın doğurduğu yabancılaşmaya karşı yerli düşüncüyü savunmuştur.

Pakdil’e göre “ülkemizde Batıcılığın buyruk kesildiği dönemlerden başlayarak bize kadar uzanan her şeyde yabancılaşma deneylerini görüyoruz”³². Pakdil, ülkemizde yabancılaşmayı Batıcılık tecrübesiyle tarihlendirmektedir. “Çünkü, Batıcılıkla, ülkemizde gerici bir yönetsel sürece girildiğinden, ortak tarih aşınmaya, tüm örgensel bağlar çürümeye, yok olmaya başlamıştır. Yaslandığımız, kökenlendiğimiz tarihsel temelden kesin biçimde uzaklaştırılmadık mı Batıcılıkla?”³³. Buna göre yabancılaşma, Batılılaşmanın doğal bir sonucudur. Batılılaşma tecrübesi beraberinde uygarlığın köklerinden kopmayı da getirmiştir. Zira “yabancılaşma, uygarlığından kopan bir ulusun alın yazısıdır”³⁴. Pakdil’e göre yabancılaşma, İslam medeniyetinden kopuştur. Pakdil, Batılılaşmayı tercih etmiş Türk toplumu “içsel damarlarında manevi değerler dolaşımı

²⁹ Nuri Pakdil, *Biat 2* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2015), 34.

³⁰ Pakdil, *Biat 1*, 62.

³¹ Nuri Pakdil, *Devrimlere Kadar* (Ankara: Edebiyat Dergisi, 1969-1970), 12.

³² Pakdil, *Biat 1*, 46.

³³ Nuri Pakdil, *Biat 3* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019), 20.

³⁴ Pakdil, *Biat 1*, 57.

durmuş bir organizma”³⁵, “*bütün içsel zenginliklerinden soyula soyula çırılçıplak bir ruh iskeleti halinde bırakılmış bir toplum*”³⁶ şeklinde nitelendirmektedir. Zira “*1923 Devrimi metafiziksiz insan varedebileceğini sandı. Aldanış. Uzun bir havasızlık. Tabiatçılık, maddecilik dolduruldu içimize... Türkün ruhu nerede? İnsanın metafizik devinimi yok mu? İnsanın içini oyup çıkarsanız bile, gene de o içdünyadan bir iz kalırdı. O iz ne oldu?*”³⁷. Pakdil, söz konusu ruhu “*bir ulusun, o özgül güzülçüçleri, öylesine korunma bekler ki!... İnsanın, altında devindiği çatı bu; varoluş göstergesi*” olarak görmektedir³⁸. Pakdil’e göre yabancılaşma, kaynaktan özsu getiren damarları tıkanmış bir sistemdir³⁹. Bu tıkanıklık, kutsal öğretilerden de koparmıştır toplumu⁴⁰. Köklü olanın kazandığı bir dönemde köklerini kesmiş bir toplum şüphesiz kaybeden taraftır. Pakdil, bu yanlış tercihe karşı şöyle uyarılmaktadır toplumu: “*dön uygarlığımızın kaynaklarına ulusal bildiri bu topraklardadır. Uygarlığımıza yabancılaşamayız*”⁴¹. Çünkü “*ulusumuz çok çekti kendi uygarlığına yabancılaşmaktan*”⁴².

Pakdil’e göre ulusumuz bir trajedi içerisindedir. Yeryüzü yeryüzü olalı hiçbir ulusun yaşamadığı bu trajedi: toplumumuzun köklerinden bu denli koparılmış, muallakta bırakılmış olmasıdır⁴³. Yine ulusumuz “*çok yıkılan, çok yitiren, çok örselenen bir uludur. Yabancılaştırma mibinin üstüste çakıldığı gerçekten olağanüstü trajik bir omurga gibi*”⁴⁴. Yabancılaşan bizler ise “*ruhlarının omurgaları çökük insan yığını, adeta*”⁴⁵. Sorunu Batılılaşmada gören Pakdil’e göre bu süreç bir virüs gibi insanımızı işgal etmiş, onu tüm uygarlık değerlerinden koparıp atmıştır. Böylelikle Türk insanı kendine ait ışığı ve ısıyı kaybetmiştir. Bundan dolayı Pakdil, 20. yüzyılı “*özöldürüm*” çağı olarak nitelendirmektedir. Toplum söz konusu olduğunda özöldürüm, toplumun kendi kendini öldürmesi olarak anlaşılmaktadır. Özöldürüm bir nevi toplumsal intihardır. Pakdil’e göre toplumun kendi değerlerinden, geleneğinden uzaklaşması o toplum için bir intihardır. Buna göre modernlik tecrübesinin yarattığı olumsuz durumlar tabir caizse insanlığı idam etmektedir. Deneysel bilginin ağırlığı altında bükülmüştür insanın bel. İnsanlar, inançsızlık denizinde boğulmaktadır adeta. Metafizikle bağını koparan çağdaş insan yapayalnızdır⁴⁶. Bu durumu şu şekilde belirtir Pakdil, “*Avrupalı uluslar, kültür değişiminin öldürücü*

³⁵ Nuri Pakdil, *Bir Yazarın Notları 2* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019), 16.

³⁶ Nuri Pakdil, *OGD 6*, 106.

³⁷ Pakdil, *Biat 2*, 165.

³⁸ Pakdil, *BYN 2*, 109.

³⁹ Pakdil, *BYN 3*, 25.

⁴⁰ Pakdil, *BYN 3*, 95.

⁴¹ Pakdil, *Biat 1*, 17.

⁴² Pakdil, *Biat 3*, 40.

⁴³ Pakdil, *OGD 6*, 110.

⁴⁴ Pakdil, *OGD 6*, 63.

⁴⁵ Nuri Pakdil, *Otel Gören Defterler 5, Ateş Hattında Harf Müfrezeleri* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2014), 47.

⁴⁶ Mustafa Köneçoğlu, “Bağlanma Sorunu Üzerinden Nuri Pakdil’i Okumak”, *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*, ed. Hüseyin Su (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 99.

fırtınası altında yolunmuş ekin tarlasına dönmediler. Onların sorunları: makinanın hayatlarına bu denli çok girişi, maddesel isteklerin ruhsal dengeyi bozuşu, dengesizlik, sonunda yadsıma. Ortadoğu ülkelerindeyse, kültür değişiminin kavurucu, kurutucu etkilerini görüyoruz. Başta, Türkiye yaşıyor bu trajediyi. Din gereği, en çok bu çağda duyuluyor. Makinanın uydusu olan çağımız insanı, ibadetsiz yaşadıkça, daha katılaşıyor, daha anlamaz oluyor birbirini”⁴⁷.

“Birey olarak, ülke olarak: yabancılaştırılışın resmi basıncın altında”⁴⁸ olan ve “milimetrekare, milimetrekare yabancılaşan”⁴⁹ bizler, “bir Onur Sorunu’yla karşı karşıyayız”⁵⁰. Bu sorun, bizi biz yapan değerlerimizden uzaklaş(tırıl)mamızdır. Bu uzaklaş(tırıl)ma, kimliğini kaybetmiş, birbirini anlamayan, bireysel ilişkilerin zayıf olduğu yapayalnız bir toplum üretmiştir. Pakdil’e göre “kimliğini yitiren ulusun iflah olduğu görülmemiştir yeryüzünde. Bu kimliksizliğin verdiği özgünlüksüzlüğün içinde kavranıyor ulusumuz, sevgili yurdumuz”⁵¹. Pakdil, kimliksizleşmiş, “ekşimiş süte”⁵² dönmüş bir toplumda”⁵³, “kimliğinin hakkını aramaktadır”⁵⁴. Nöbet tutmaktadır her noktasında kimliğinin⁵⁵.

Bir dava görmektedir Pakdil, “bile bile yokedilen öz’ün davası”⁵⁶. Bu öz, yabancılaşan toplumun kaybettiği özdür. Pakdil’e göre özüne yabancılaşan toplumun tekrar özüne dönmesi gerekir. Bu durum ise yerli düşünceyle mümkündür.

4. Nuri Pakdil’e Göre Toplumsal Özdiriliş: Yerli Düşünce

Yerli düşünce, Pakdil’in yabancılaşan toplumun öze dönüş adına teklif ettiği bir çözüm önerisidir. Toplumun yabancılaşma hastalığından kurtulması yerli düşünceye dönmekle mümkündür. Pakdil’e göre yerli düşünce “içeriği yabancılaşmaya karşı olan uygarlığımızdan beslenen, Türk ulusunun yürek sesini, yani yürek atışını, kalp ölçme aygıtı gibi alan düşüncedir”⁵⁷. Bu düşünce, temel dinamiklerini Kur’an ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) sünnetinden almış ve tarih boyunca bu iki kaynağın özümsemesiyle

⁴⁷ Pakdil, *Biat 1*, 13.

⁴⁸ Pakdil, *OGD 6*, 106.

⁴⁹ Nuri Pakdil, *Otel Gören Defterler 4, Sımsiyah* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2019),30.

⁵⁰ Pakdil, *OGD 5*, 23.

⁵¹ Pakdil, *Biat 3*, 86.

⁵² Sütün ekşimesi, sütün bozulduğunu göstermektedir. Ekşimek, sütün belli nedenlerden dolayı asıl özelliğini kaybettiğini ifade eden bir durumdur. O artık süt değil süte benzeyen başka bir şeydir. Görünüş olarak süt ise de içerik olarak farklılaşmıştır. Bu noktada Pakdil, yabancılaşan toplumu, doğasından uzaklaşan ekşimiş süte benzetmektedir.

⁵³ Nuri Pakdil, *Klas Duruş* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2020), 47.

⁵⁴ Pakdil, *OGD 5*, 112.

⁵⁵ Nuri Pakdil, *OGD 3*, 16.

⁵⁶ Pakdil, *OGD 5*, 84.

⁵⁷ Pakdil, *Biat 1*, 13.

oluşmuştur⁵⁸. Bu noktada yerli düşünce, yabancılaşmaya karşı toplumu koruyan bir zırh görevi görmektedir⁵⁹.

Pakdil'e göre toplumumuz Batılılaşma deneyimiyle referansını Kur'an ve Sünnetten alan İslam medeniyet birikiminden uzaklaşmıştır. Ona göre bu uzaklaşmaya, batıya şartlanmış ve medeniyetine yabancılaşmış yazarlar ön ayak olmuştur. Pakdil'e göre bir yazarın yabancılaşması demek *"halkının inandıklarına artık inanmaması, halkının gönülündeki yüce değerleri artık kendi yüce değerleri olarak benimsememesi"* demektir⁶⁰. Pakdil'e göre yabancılaşan yazarların aksine *"yerli yazarlar, koşulları düzeltmek için, yabancılaşma birikimi düşün tutsaklığını kaldırmak için, kaynaklarımıza dönme gereğine inanmışlardır"*⁶¹. Yerli bir yazar olarak Pakdil de bu süreçte kendisini *"uygarlığımızın tüm değerlerinin benimsenmesi için topluma aydınlık getiren bir devrimci"* olarak nitelendirmektedir⁶². Toplumunun dertleriyle dertlenen Pakdil şu sorgulamada da bulunur: *"başkalarının katlandıkları acıları içimde duyamıyorsam, çağın acıları beni baskısı altına almıyorsa, sormalyım kendi kendime: işkence aygıtının bir parçası mı oluyorum?"*⁶³. Ayrıca Pakdil bir savaş verdiğini ifade etmektedir. Cebinde kelime bombaları, elinde kelime dinamit lokumları, gözlerinde kelimelerden kıvılcım olan Pakdil, *"yol tektir ve İslam'dır"* sloganını güçlü bir şekilde haykırmaktadır⁶⁴. Bu slogan, öze dönme imkânının İslam'a dönmekte olacağını savunan yerli düşüncenin mottosu kabul edilebilir.

Sonuç

Nuri Pakdil, Batılılaşma hareketine getirmiş olduğu yabancılaşma yorumuyla bir medeniyetin değişim ve dönüşümüne gönderme yapmaktadır. Buna göre Tanzimat fermanın ilanından itibaren ülkemiz Batılılaşma hareketini başlatmış ve bu süreç Cumhuriyet dönemiyle birlikte radikal bir veçheye bürünmüştür. Tanzimat hareketiyle tedrici olarak başlayan bu süreç, söz konusu Cumhuriyet döneminde ani ve hızlı bir harekete dönüşmüştür.

⁵⁸ Pakdil, *Biat 1*, 56.

⁵⁹ Pakdil, *Biat 1*, 39.

⁶⁰ Pakdil, *Biat 1*, 78.

⁶¹ Pakdil, *Biat 1*, 14.

⁶² Nuri Pakdil, *Mektuplar 1* (Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2014), 88.

⁶³ Pakdil, *Biat 2*, 13.

⁶⁴ Pakdil, *Mektuplar 1*, 95,144.

Pakdil'e göre Batılılaşma tercihiinde bulunan ölkemiz, İslam-Osmanlı medeniyet değeriieri yerine Batı medeniyet değeriierini kabul etmiştir. Bu kabul ediş, bizi biz yapan değeriierden uzaklaşmaya yol açmıştır. Bu durumu yabancılaşma terimiyle kavramsallaştıran Pakdil'e göre Batılılaşmak yabancılaşmaktır. Yabancılaşmak ise yok olmaktır.

Pakdil, kendisine yabancılaşan toplumun öze dönüşünün mümkün olduğunu bunun da yerli düşünceye sarılmakla olabileceğini vurgulamaktadır. Pakdil'e göre yerli düşünce, Müslümanların tarih boyunca özümstedikleri iki kaynak olan Kur'an ve sünnete uymakla gerçekleşebilir. Bu açıdan İslam'ın renk verdiği medeniyetimizin temel dinamiklerine dönüş, kendisine yabancılaşan bir toplumun reçetesidir.

Kaynakça

- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. yayına hazırlayan Ahmet Kuyaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 14. Basım, 2009.
- Bostan, M. Hanefi. “Said Halim Paşa”. derleyen M. Çağatay Özdemir. *Türkiye’de Sosyoloji (İsimler-Eserler)*. 1/69-92. Ankara: Phoenix Yayınevi, 1. Basım, 2008.
- Cuff, E. C. vd. *Sosyolojide Perspektifler*. çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Harmancı, Abdullah. *Yazının Yükü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1. Basım, 2015.
- Köneçoğlu, Mustafa. “Bağlanma Sorunu Üzerinden Nuri Pakdil’i Okumak”. *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*, ed. Hüseyin Su. İstanbul: Ketebe Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Marx, Karl. *1844 Elyazmaları*. çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 1. Basım, 1976.
- Okumuş, Ejder. *Türkiye’nin Laikleşme Sürecinde Tanzimat*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Pakdil, Nuri. *Biat 1*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Pakdil, Nuri. *Biat 2*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Pakdil, Nuri. *Biat 3*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Pakdil, Nuri. *Bir Yazarın Notları 1*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Pakdil, Nuri. *Bir Yazarın Notları 2*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Pakdil, Nuri. *Bir Yazarın Notları 3*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Pakdil, Nuri. *Devrimlere Kadar*. Ankara: Edebiyat Dergisi, 1969-1970.
- Pakdil, Nuri. *Klas Duruş*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 7. Basım, 2020.
- Pakdil, Nuri. *Konuşmalar*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Pakdil, Nuri. *Mektuplar 1*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Pakdil, Nuri. *Otel Gören Defterler 3, Büyük Sorgu*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Pakdil, Nuri. *Otel Gören Defterler 4, Sımsiyah*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Pakdil, Nuri. *Otel Gören Defterler 5, Ateş Hattında Harf Müfrezeleri*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Pakdil, Nuri. *Otel Gören Defterler 6, Yazmak Bir Mucize*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 3. Basım, 2019.

Pakdil, Nuri. *Sükut Suretinde*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları, 5. Basım, 2019.

Ritzer, George. *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Yayınları, 1. Basım, 2013.

Ritzer, George. *Modern Sosyoloji Kuramları*. çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Yayınları, 1. Basım, 2012.

Swingewood, Alan. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agorakitaplığı, 4. Basım, 2014.